

BIB – 2019 – a pozsonyi várban

Hassan Moosavi, Irán – GRAND PRIX BIB 2019

Juraj Žembera

A BIB MENJEN A VÁRBA!

Az Illusztrációk Pozsonyi Biennáléja (Bienále ilustrácií Bratislava) immár harmadszor zajlik más-más környezetben. Csaknem fél évszázad után, amikor a pozsonyi Művészetek Háza (Dom umenia) volt az otthona, s ahol részese volt az elmaradhatatlan genius loci kialakításának, a BIB 2017-re nem túl szerencsés közjátékként a Szlovák Nemzeti Múzeum (Slovenské národné múzeum) Vajanský rakparti épületében kerül sor. A Michal Milan Harminc által tervezett gyönyörű épület nem nyújtott a kiállításnak elegendő fényt és teret, nem lélegezhetett szabadon, s a képzelet vitorláit nem dagaszthatta a szél. A jelenlegi, 27. tárlat odalentről felment a várba, s a BIB 2019 végre olyan reprezentatív terekhez jutott, amelyek megilletik. Megismételni, hogy az Illusztrációk Pozsonyi Biennáléja világviszonylatban is az eredeti gyermekkönyv-illusztrációk legjelentősebb, nem kommerciális seregszemléje, olyasmint mint bölcs baglyokat szállítani Athénba, ennek dacára azonban se a rendezvény reklámozása, se a népszerűsítése és láthatóvá tétele nem áll arányban a jelentőségével. Afelett biztosan lehet vitatkozni, hogy a BIB számít-e legjelentősebbnek, esetleg legjobbnak a világ gyermekeihez szóló képzőművészeti rendezvények terén. A művészet szubjektív, nem lehet mennyiségi és minőségi mutatók alapján megmondani, hogy így gyorsabb, úgy magasabb és arra van tovább. Mindenképpen igaz, hogy Szlovákiában nincs nagyobb presztízzsel bíró képzőművészeti rendezvény, mint az Illusztrációk Pozsonyi Biennáléja. Egy ilyen jelentőségű és nagyszabású rendezvény egy olyan országban, amely a nemzetközi képzőművészet periferiáján leledzik, s ahol a könyv, a gondolat és az érzés is csak áru: kész csoda. A költészet mögött azonban mindig ott a próza. Mert nemcsak a háborúhoz, hanem a művészethez, illetve a népszerűsítéséhez is három dolog kell: pénz, pénz és pénz. Olyan nem üzleti vállalkozás esetében, mint a BIB,

ez különösképpen igaz. A gyerekek nevelése hosszú távú befektetés, de a legjobb. Bármilyen jelentős is a BIB a gyerekek és az ifjúság szempontjából, nálunk mégis gyakori, hogy olyan rendezvényeket részesítenek előnyben és finanszíroznak, amelyeknél az értékek neoliberais: értsd, neomarxista nivellálódása és a politikai korrektség ideológiája mögött közepszerűség, felszínesség, banalitás és a tehetség hiánya rejlik, s csak álértelmiségi ekvilibrisztikáról van szó. Természetes, hogy más médiákban és a képzőművészet eszközeit nem alkalmazó művészeti ágakban is létezik minőség és színvonal. Mindkettő védelmezi és dicséri is önmagát. A művészet csak jó vagy rossz lehet. A BIB kiállításán sincs minden ugyanolyan magas színvonalon. De maga a tény, hogy a BIB lehetőséget ad arra, hogy a világ minden tájáról, minden lakott földrészről egybegyűjtött gyermekkönyv-illusztrációkat néhány négyzetméteren össze lehessen hasonlítani, ezt a pár négyzetmétert nemzetközivé teszi és az „A” kategóriába sorolja. S arra került a hangsúly, hogy eredeti művekről van szó. Az idei BIB 2019-en 47 ország van jelen, 416 illusztrátor képviseli őket, akik 539 könyv kapcsán 3056 illusztrációt állítanak ki. Érthető, hogy a minőségi szint a giccs határán lévő illusztrációktól az ötletesség és a kivitelezés tökéletessége szempontjából is messzemenően művésziéig terjed.

Szomorú, csüggesztő és frusztráló, hogy a társadalmi közbeszédben, ha az emlékezetem nem csal, a politikai establishment teljes spektruma prioritásként beszél a nevelésről és a művelődésről, de a valóságban ez csak egy felfújott buborék, mégpedig kinyilvánítások szintjén, miként a szlovák iskolaügy is mutatja. (A szerző hosszú éveken át művésztörténetet tanított. – szerk.) Eközben viszont a rendszerint gazdagon illusztrált gyermekkönyv a gyermek és a képzőművészet közötti első kapcsolatot jelenti: az első, könnyen hozzáférhető galéria, amely házhoz

Boris Šima, Szlovákia – Pozsony Főpolgármesterének Díja

jön, s a beléptidő kifizetése után nem kell már távoznia. Albín Brunovský vagy Vincent Hložník illusztrációi nemzedékek tagjai számára sok év múltán is elválaszthatatlanok a gyerekekhez és az ifjúsághoz szóló meséktől és könyvektől. A gyermekkönyv fejleszt és kultiválja a gyerekek képzőművészeti és szóbeli megnyilvánulását, az egyéni és személyiségi adottságokat, a kreativitást, képzelőerőt, fantáziát és finomítja az ízlést. Ugyanígy fejleszt és kultiválja az intelligenciát, s gazdagítja a gyerek érzelmi életét, melynek ma oly nagy jelentőséget tulajdonítanak. Szlovákiában a legjobb képzőművészek foglalkoznak a gyermekkönyvek illusztrálásával a klasszikus médiákban – mindenképp a rajzművészek és a grafikusok, akiket a bravúros rajz és a szín iránti érzék jellemez. A gyermekkönyv is az esztétikai értékek háttországnak és alapjának az alkotóeleme, segít kialakítani az értékek hierarchiáját, segíti a rögződésüket a gyerekek, az ifjúság körében, a tájékozódásukat napjaink világának bonyolult viszonyai között, ismét csak az esztétikai értékek prizmáján keresztül. A gyermekkönyvekben mindig a jó győz

a rossz felett. Iránytűt jelentenek zavaros és ellentmondásos korunkban, melyben egyaránt jelen van az értékek egy szintre süllyesztése, a nihilizmus, középszerűség, felszínesség, ízléstelenség, giccs, a parttalan, sőt romboló hatású fogyasztás, képmutatás, más erkölcs telenségek sora, a dezinformáció és a félreértelmezés. Ezek a könyvek segítenek a jelenkor fentebb említett, a társadalmat mérgező, szociopatologikus civilizációs jelenségei ellenében. Már azáltal is bizonyosságot nyújtanak, hogy az első gyermekkönyveket még az iskoláskor előtt a szülők mutatják meg és olvassák fel a gyerekeknek.

Ezekből az okokból kifolyólag, s mivel a BIB-ről azt gondolom, hogy a társadalom nem méltányolja kellőképpen, szükségét éreztem, hogy a gyermekkönyv apológiájával kezdjem a mondandómat. Nota bene: a pszichológusok, pszichiáterek és neurológusok óvnak bennünket attól, hogy a mobiloktól és közösségi oldalaktól függjünk – s a függőség elsősorban a kis- és fiatalokékat érinti –, ez ugyanis az érzelmi intelligencia csökkenését idézi elő, érzelmi

Miroslav Cipár, Szlovákia – a Postabank Díja

eltompulással, valamint az intelligencia-hányados csökkenésével, azaz a gyerekek elbutulásával jár. Ellenben bizonyított dolog, hogy a könyvek révén szerzett ismeretek tartósabbak, s a „könyvtől való függőség” mindkét mutatót javítja.

Hagyományos módon az idei BIB is eltérő színvonalat képviselő, különböző formák és stílusok szemléje volt, de az átlagos színvonal, a sztenderd magas volt. A kombinált technika volt túlsúlyban, s felhasználták az összes klasszikus technikát: a rajzot (ceruza, toll, tus), linómetszetet, rézkarcot, gouache-t, akvarellt, temperát, akrilt, olajfestményt, kollázst, de a digitális technika alkalmazása is elterjedt volt, főleg a fiatalabb illusztrátoroknál. Az utóbbit több esetben az általánosító és homályos „kombinált technika” megnevezéssel illetik. Az idei biennálé kísérőrendezvényeinek egyike is a digitális technika jelenőségéhez és az eredeti műalkotás iránti viszonyához kapcsolódott. A BIB 2019 nemzetközi szimpóziumának témája „Az illusztráció eredetijének kultusza a digitális technika világában” címet viselte. A tanácskozáson húsz illusztrátor, teoretikus és kiadó vett

részt, akik tizennégy országot képviseltek és arról cseréltek eszmét, milyen a digitális és a klasszikus kézi technikák viszonya, miképp befolyásolják egymást, s hol nagyobb súlyú az egyéni készség és tehetség. Szó volt arról, hogy látják ezeket a dolgokat az alkotók, a kiadók, hogyan jutnak érvényre a nemzetközi különbségek és más tényezők: biztosan érdekes lesz elolvasni mindezt a szimpózium anyagait tartalmazó kötetben. Feltételezésem szerint s a matematika nyelvén fogalmazva egy félegyenesről van szó, melynek van egy kiindulópontja, s a vége még nyitott. Valószínű azonban, hogy minden „hand made”-hez hasonlóan a műalkotások gyűjtői és kedvelői számára az eredeti mű marad a legértékesebb.

A BIB 2019 Nemzetközi Szimpóziuma mellett elmaradhatatlan főprogram az Albín Brunovský nevével viselő Nemzetközi BIB-UNESCO Workshop, melyre a Nyitra (Nitra) közelében lévő ürményi (Mojmírovce) kastélyban került sor. Idén egy szlovák illusztrátor, Miroslav Regitko irányította a különböző országokból érkezett tíz illusztrátort, akik egy héten át illusztrációkat

János Blanks, Lettország - *BIB Aranyalma* 2019

János Blanks, Lettország - *BIB Aranyalma* 2019

Chengliang Zhu, Kína - *BIB Aranyalma* 2019

készítettek a „Kedves képek” témájához kapcsolódva, melyek szintén bekerülnek majd a katalógusba. A BIB 2019 néhány más kísérőrendezvénye a versenyművek kiállításával párhuzamosan zajlik. A vár második emeletén három olyan alkotó munkái láthatók, akik kívül állnak a versenyen. Már hagyomány, hogy az előző BIB nagydíjat elnyerő művész is bemutatkozik, s azok is, akik az előző évben Hans Christian Andersen-díjat kaptak az illusztráció és az irodalom területén. A BIB 2017 nagydíjat elnyert fiatal holland illusztrátor, Ludwig Volbeda kiállítása mellett az illusztrációért 2018-ban H. Ch. Andersen-díjjal kitüntetett orosz Igor Olejnyikov tárlata látható, s velük együtt mutatkozik be az irodalmi Andersen-díjjal 2018-ban kitüntetett japán Eiko Kadono. Ismét bemutatják a dél-koreai NAMI CONCOURS 2019 elnevezésű verseny díjazott illusztrációit. A vár ugyanezen részében zajlik egy szlovák illusztrátor, Ján Lebiš retrospektív kiállítása. A vár nyugati teraszán a KUK szlovák illusztrátorainak tárlata látható, akik a BIB 2017 különdíjait nyerték el: Dušan Kállay a Postabank Díját kapta az illusztráció művészetének kivételes gazdagításáért, Peter Uchnár a BIB 2017 Gyerekzsűriének Díját, Svetozár Košický pedig Pozsony Főpolgármesterének Díját. Košický egyébként idén a BIB 2019 Gyerekzsűriének Díját is elhozta. A BIB 2019 másik két különdíját Boris Šima (Pozsony Főpolgármesterének Díja) és Miroslav Cipár (a Postabank Díja) kapta. Miroslav Cipár műveiből egyébként „A képzelet labirintusa” címmel a Turócszentmártoni (Martin) Szlovák Nemzeti Könyvtár Irodalmi Múzeumában rendeztek kiállítást. A többi kísérőrendezvény a „váralján” zajlik. A BIB 2017 díjazott illusztrátorai a Hviezdoslav téren, a jelenkor magyar illusztrátorai a pozsonyi Magyar Intézetben, az illusztráció szakos szófiai diákok a Bolgár Kulturális Intézetben, Ola Woldańska-Plocińska a Lengyel Kulturális Intézetben, az „Emlékek szemével” címet viselő tárlat a BIBIANÁ-ban található Dušan Roll Galériában (D. Roll a BIB alapítója – a szerző), Miroslav Hraško kiállítása a Kalab galériában: íme, a rendezvények és helyszínek. Ahogy említettem, a művészet nem mérhető gólokkal, pontokkal, másodpercekkel és méterekkel. Nehéz rangsort felállítani, a sikeresség sorrendjét

megállapítani. Másfelől azonban a díj a művész számára fontos, motiválja őt. A zsűri soha nincs irigylésre méltó helyzetben. Az idei, tíztagú, a lett Alekszej Naumov elnökletével működő zsűri ismét odaítélte a fődíjat (Grand Prix), továbbá öt Aranyalmát és öt plakettet. Tagjai a következők voltak: Ali Boozari Iránból, Graca Lima Brazíliából, Akoss Ofori-Mensah Ghánából, Nor Emila Mohd Yuszof Malajziából, Igor Olejnyikov Oroszországból, Daniela Olejníková Szlovákiából, Tatjana Pregl Kobe Szlovéniából, Yuval Saar Izraelből és Zhigeng Wang Kínából. A fődíjat az iráni Hassan Moosavi vitte el. Az Aranyalmát az alábbi művészek kapták: Janis Blanks (Lettország), Soojung Myung (Dél-Korea), Anton Lomaev (Oroszország), Wen Dee Tan (Malajzia), Chengliang Zhu (Kína). A BIB Plakettjét pedig ők kapták: Guilherme Karsten (Brazília), Maja Kastelic (Szlovénia), Chiki Kikuchi (Japán), André Letria (Portugália), Anat Warshavski (Izrael). Az olvasó figyelmét biztosan nem kerülte el, hogy a tizenegy díjazott között nyolc olyan akadt, akivel azonos nemzetiségű, illetve állampolgárságú zsűritagot is találhattunk. A szlovén képzőművész volt az egyetlen, aki nem kapott díjat, jöllehet országának képviselője a zsűriben is jelen volt. Ghana illusztrátorai a BIB 2019-en nem vettek részt. Ennek a szembeötlő jelenségnek a magyarázatát a józan ítéletű olvasóra, avagy látogatóra bízom. A különleges könyvkiadó vállalkozásért járó díjat Nagy-Britannia kapta (David Fickling Books, 2017, Oxford: Tornhill), továbbá Ecuador (Comoyoko Ediciones, 2019, Quito: A ritmo endiablado de bomba / A dob ördögi ritmusában), Brazília (Editora positive, 2018, Curitiba: Um livro pra gente morar /) és Kolumbia (Companhia das letrinhas, 2018, Sao Paulo: Apesar de tudo / Mindennek dacára). Nem szándékozom a zsűri döntését megkérdőjelezni, de tudatában vagyok, mennyi politizálás, diplomácia és manőverezés a konszenzus, a közös döntés ára. A fődíj azonban kivételes tehetségű, kivételes munkásságot felmutató művésznek járna. Olyan művésznek, akinek a meggyőző ereje a rendkívüli minőségben rejlene. Annak idején Albín Brunovský sem kapta meg a fődíjat, így hát ebben a kontextusban a zsűri döntése – s nem csupán a Grand Prix, illetve a BIB 2019 vonatkozásában –

Chiki Kikuchi, Japán - *BIB Plakett 2019*

Chiki Kikuchi, Japán - *BIB Plakett 2019*

Maja Kastelic, Szlovénia - *BIB Plakett 2019*

Wen Dee Tan, Malajzia – *BIB Aranyalma* 2019

André Letria, Portugália – *BIB Plakett* 2019

kéteyeket ébreszt. Meggyőzőek lehetnek az olyan technikák, mint az olaj furnéron vagy az akril a fán, s nyilván ilyen hatást kelthetett a stílus és a tartalom eredetisége, ötletessége, az „újszerűség” tényezője. Olykor azonban a stilizálás a forma absztrahálásának határvonaláig jut el, s a kép már alig emlékeztet gyermekkönyv-illusztrációra. A múltban szóványosan effajta „művészkedések” is előfordultak. A gyerekeknek más az ízlésük, mint a felnőtteknek, s ezt a gyerekszűri döntései is tanúsítják: jobban kedvelik a látványos, narratív, erős érzelmi töltettel bíró illusztrációkat. A BIB 2019-en az alkotók óriási többségének sikerült kialakítania az érzékeny egyensúlyt az illusztráció leíró jellege, az elvonatkoztatás és a stilizáció között. A zsűri egyik-másik döntését illetően azonban nem találok a döntés mellett szóló érveket. A múltból tudjuk, hogy a nemzetközi zsűriben a képzőművészekon kívül – akik elsősorban a formára figyelnek, és az övékéhez hasonló képzőművészeti felfogást részesítik előnyben – teoretikusok is vannak (a divatos irányzatokra figyelnek és inkább a tartalomra), és hivatalnokok is felbukkannak, akik viszont illetéktelenek. Különböző, a képzőművészeton kívül eső érveket hangoztatnak, hogy az általuk pl. nemzeti okokból favorizált művészek jussanak érvényre, miként ez a BIB 2019 esetében is látható. A zsűri aztán olyan személy tekintetében jut egyetértésre, aki „senkit sem zavar”, illetve a „legkevésbé zavaró”. S emiatt megtörténhet, hogy a legjobb nem is kap díjat.

Személy szerint meggyőződésem, hogy például a színvonalas japán, kínai, iráni vagy izraeli képegyüttesben olyan szerzők és illusztrációk szerepelnek, amelyekben a tartalom és a forma tekintetében is több ötletesség nyilvánul meg a stilizációban, kivitelezésben, vagy nagyobb hatást gyakorolnak, mélyebb benyomást tesznek a szemlélőre; s a műveik imponálóbbak, mint díjazott földijeik munkái. Szinte már szabállyá vált, hogy a zsűrinek a legjobb – de nem legszebb – illusztrációkkal kapcsolatos elképzelése szöges ellentétben áll a látogatókéval. A művészet ízlés kérdése. Van, aki Dürer aprólékos pontosságú rajzait kedveli, másvalakinek az tetszik jobban, amit Rembrandt néhány vonással felvázolt. Mindkét zseninek a BIB nagydíja

járna, s hogy arany betűkkel kerüljenek be a dicsőség könyvébe – de akik a biennálé Aranyalmát kapják, azokat kisebb és ezüstszínű betűkkel kellene felüntetni a következő bekezdésben, a plakettek tulajdonosait pedig a felsorolás végén és bronz betűkkel. Mindenki mást pedig lapalji jegyzetben, friss szagú, fekete nyomdafestékkel. Egyértelmű differenciálásra van szükség, hogy a díjak ne veszítsenek értékükből a nivellálódás miatt.

A szlovák illusztrátorok tehát néhány sikeres év után egyetlen reguláris díjat sem vittek el, miközben biztos, hogy a szlovák kollekción a művészi szempontból legerősebbek és legkiegyensúlyozottabbak közé tartozik. Az alkotók tudatára nyilván még hat az illusztráció és a grafika szlovák iskolájának a tisztessége: ezt az iskolát Vincent Hložník alapította és Albín Brunovskýval érte el a csúcspontot, és a jelenkorban tovább gazdagította az illusztráció és a grafika doyenje, Dušan Kállay, az egyetlen szlovák művész, aki illusztrációival elnyerte a BIB fődíját és a H. Ch. Andersen-díjat. Szlovákiát az idei biennálén egy kivételtől eltekintve az 1968 – 1978 között született középnemzedék művészei képviselik, valamint a fiatal nemzedék három női alkotója. A piac diktatúrája ellenére, és az illusztrátorokat s az illusztrációt Szlovákiában övező kedvezőtlen körülmények között ez váratlanul pozitív mérleg. Van még néhány művész, és nem csupán szlovák, akik biztosan díjra érdemesek. A biennálén ismételtlen kiállító és néhány esetben díjjal is kitüntetett bajnokok: Peter Uchnár, Martina Matlovičová, Ľuboslav Paľo, Vladimír Král, Svetozár Košický, Juraj Martiška, Katarína Slaninková mellett Simona Čechová, Hedviga Gutierrez, Katarína Ilkovičová, Noémi Ráczová, Boris Šima, Kristína Šimková, Dávid Ursiny és Juraj Vitek is teljes értékű szereplőként volt jelen.

Csalódást jelent számomra a cseh kollekción, amely csak hat alkotó munkáiból áll; Kanadát és Svédországot csak egy-egy – ukrán és bolgár származású – képzőművész képviseli, a norvégok teljesen hiányoznak, etc. Hagyományosan markánsak a díjazott alkotókat is felölelő nemzeti kollekción, a balti államokból, Oroszországból, Ukrajnából stb. származó kollekción. Ismételtlen megállapíthatjuk, hogy az összevetés bizonytalan, a művészet nem

Soojung Myung, Dél-Korea – *BIB Aranyalma* 2019

Anton Lomaev, Oroszország – *BIB Aranyalma* 2019

Anat Warshavski, Izrael – BIB Plakett 2019

Guilherme Karsten, Brazília – BIB Plakett 2019

Svetozár Košický – BIB 2019 Gyerekszűriének Díja

mérhető, ezért az egyes szerzők értékelésének nincs értelme. A kiállítást látni kell, s hagyni kell, hogy az illusztrációk hassanak ránk. Dictum, factum: már évek óta látható a globalizáció eszközeit jelentő digitalizáció és az internet arra irányuló hatása, hogy a nemzeti iskolák arculata a köztük lévő különbségekkel együtt elmosódjon, és az illusztráció műfaja a globális piac szükségleteinek megfelelően uniformizálódjon.

A nagyobb problémák hathatósabb pozitív gondolkodást követelnek, így hát pozitívan szeretném befejezni én is. Cikkem írása közben az idej, 27. BIB gyönyörű katalógusát használtam, amely régóta nyugdíjas, valaha villamosmérnökként dolgozó apám és a nemzedéke tipikus képviselőjének

mondható tizennégy éves fiam kezébe is eljutott. Apám azt mondta, hogy mindegyik képet kialakasztaná a nappaliba, s ezt a fiam rendben lévőnek találta.

A mesékből és a történelemből tudjuk, hogy a vár azoknak volt a székhelye, akik erejükkel uralkodtak; harminc évvel ezelőtt megértük, hogy a vár olyan ember székhelye lett, akinek a hatalma a szón és a gondolon alapult, most pedig, 2019. október 25-től 2020. január 5-ig jogarral és olykor almával a kézben azok fantáziájának gyermeki világa uralkodik, akik gyermekek maradtak.

G. Kovács László fordítása